

L'ENSENYAMENT A LA CATALUNYA REPUBLICANA (*)

per Salomó Marquès i Sureda

Marc polític

Abans d'entrar de ple en el tema de la conferència, crec oportú explicitar, ni que sigui breument, el marc polític-legislatiu de la II República espanyola, des d'una òptica educativa. El 14 d'abril de 1931 es proclama la II República espanyola. A Catalunya, hi ha hagut un intent –no reeixit– per part de Macià de crear un Estat republicà català, en el marc d'una Confederació de pobles ibèrics.

El govern republicà manifesta, des de bon començament, una preocupació prioritària pels temes educatius.

«El gobierno provisional de la República sitúa en el primer plano de sus preocupaciones los problemas que hacen referencia a la educación del pueblo. La República aspira a transformar fundamentalmente la realidad española hasta lograr que España sea una auténtica democracia. Y España no será una auténtica democracia mientras la inmensa mayoría de sus hijos, por falta de escuelas, se vean condenados a perpetua ignorancia».

En aquest nou marc democràtic cal una nova escola. Es va creant un nou clima educatiu que es manifesta en la coeducació de sexes; la llibertat de càtedra; el bilingüisme; la dignificació professional i econòmica dels mestres de primer i segon ensenyament; el Pla professional per a formació de mestres; els diversos cursos de perfeccionament; la creació i la difusió de revistes escolars; el decret de creació de 27.000 unitats escolars en tres anys; l'obligatorietat i la gratuïtat de l'ensenyament fins als 12 anys...

(*) N.R.- Conferència pronunciada el dia 18 d'abril de 1986, a l'Antic Hospital de Sant Roc, de Valls, dins dels actes del Centenari del naixement de l'Eladi Homs.

El govern republicà vol una renovació en profunditat de l'escola i, en aquest esperit renovador, coincideix amb el govern català. Es vol una escola de qualitat per a tothom.

Durant el govern republicà es produeix una confluència d'interessos educatius entre el govern central i el govern de la Generalitat. És ara, durant la república, que el govern central pot dur a terme propostes i iniciatives educatives que s'han anat gestant de fa temps al voltant de la Institución Libre de Enseñanza. No es parteix del no-res. Hi ha tot un substrat de molts anys. A Catalunya ara floreixen plenament aquelles propostes i iniciatives que des de començament de segle s'han anat gestant. Certament no es parteix de zero. El terreny és adobat gràcies al treball dels mestres públics que, a començament de segle, inicien un moviment de renovació. Són moltes les institucions i les activitats que han anat deixant aquest pòsit que ara permet aquesta renovació educativa: les «Converses Pedagògiques» dels mestres públics; l'obra de la Mancomunitat; els assaigs pedagògics i les experiències privades del Col·legi Mont d'Or, l'Escola Horaciana, l'Escola de Mestres de Bardina, les Escoles del Patronat Ribes, l'Escola de l'Ateneu Democràtic Regionalista del Poble Nou, la Mútua Escolar Blanquerna...; D'altra banda, hem de tenir present tota l'acció de la Federació de Mestres Nacionals de Catalunya; el treball de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana... En una paraula, el marc pedagògic està preparat per a una renovació pedagògica en profunditat.

Una renovació en profunditat que es fa seguint i experimentant els corrents pedagògics més avançats. Es coneixen, es difonen i s'experimenten les propostes renovadores. Els grans educadors europeus Montessori, Freinet, Claparède... vénen a Catalunya. Grups de mestres són becats per a sortir a l'estranger per a estudiar, in situ, les noves propostes educatives.

Vegem amb una mica d'atenció què es fa a Catalunya, en el camp de l'educació, durant la segona república.

El Decret sobre la llengua

Al cap de dues setmanes de la proclamació de la República, el govern provisional central publica un *Decret sobre la llengua* (29 abril) en què manifesta:

«La llengua catalana, proscriu i combatuda per la Dictadura, era ja abans d'aquest règim i és avui, amb més intensitat i extensió més gran, la llengua amb què un dels pobles més emotius i creadors del territori hispànic descobreix les intimitats de la seva consciència i expressa els seus pensaments. Possibilitar que la llengua materna sigui un instrument de cultura és possibilitar que la cultura rendeixi la seva màxima eficàcia. (...) Dins de la nova estructuració de l'Estat que s'ha iniciat amb el canvi de règim, un dels afanys en què ha de concentrar totes les seves energies la República és aquest: elevar l'Escola a la categoria d'autoritat i d'eficàcia que ocupa en els Estats de jerarquia més alta. Respectar la llengua materna, sigui quina sigui, és

respectar l'ànima de l'alumne i afavorir l'acció del mestre permetent que s'acompleixi amb tota plenitud».

Aquest decret sobre bilingüisme estipula que a les escoles maternals, a les de pàrvuls i a les primàries, l'ensenyament es faci en la llengua materna dels alumnes. És un primer gest del govern central, que demostra una decidida voluntat d'incidir en el camp educatiu i de resoldre els temes conflictius. No oblidem, però, que el decret respon a una proposta que es fa al ministre d'Instrucció Pública, el mestre tortosí Marcel·lí Domingo, per part del Comissariat Universitari de Barcelona i de la direcció del Patronat Escolar barceloní.

Gairebé a finals del mateix any (9 desembre) es promulga la Constitució de la República espanyola; i l'article 48 estableix:

«El servei de la cultura és atribució essencial de l'Estat, el qual el prestarà mitjançant institucions educatives enllaçades pel sistema de l'escola unificada. L'ensenyament primari serà gratuït i obligatori. (...) L'ensenyament serà laic, farà del treball l'eix de la seva activitat metodològica i s'inspirarà en ideals de solidaritat humana».

Aquesta mateixa constitució permet que en les regions autònomes es pugui organitzar l'ensenyament en les seves respectives llengües, d'acord amb les facultats que concedeixen els seus estatuts (art. 50); queda clar, però, que

«L'Estat hi podrà mantenir o crear institucions docents de tots els graus en l'idioma oficial de la República».

Mentrestant, al santuari de Núria s'està elaborant el projecte d'Estatut de Catalunya, i a la declaració d'intencions introductòria, s'hi afirma

«El nostre poble vol que l'Escola sigui profundament transformada segons els mètodes emprats per les nacions més avançades, en la qual l'infant aprengui a ésser un bon ciutadà i l'amor purifiqués en ell el sentiment de solidaritat humana del ròssec que hi deixen les diferències socials».

L'article 12 del projecte d'Estatut especifica:

«Correspondrà a la Generalitat de Catalunya la legislació exclusiva i l'execució directa de les funcions següents:

a) L'ensenyament en tots els seus graus i ordres, i els serveis d'Instrucció pública, Belles Arts, Museus, Arxius, Biblioteques i Conservació de monuments».

El text definitivament aprovat, després d'una intensa i llarga discussió política, és bastant diferent. L'article 7 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, aprovat el 9 de setembre de 1932, estableix:

«La Generalitat de Catalunya podrà crear i sostenir els centres d'ensenyament, en tots els seus graus i ordres que cregui oportuns, sempre d'acord amb el que disposa l'article 50 de la constitució, amb independència de les institucions docents i culturals de l'Estat i amb els recursos de la Hisenda de la Generalitat. (...) Si la Generalitat ho

proposa, el Govern de la República podrà atorgar a la Universitat de Barcelona un règim d'Autonomia...»

L'obra de la Generalitat està supeditada als recursos de la seva Hisenda i hem de dir que aquests són migrats, fet que impedeix una tasca cultural i educativa amb més profunditat i extensió.

A més, queda establert el doble ensenyament a Catalunya, l'un dependent de la Generalitat i un altre de l'Estat. Hi ha, a Catalunya, dues escoles públiques amb llengües diferents, amb mestres de procedència diferent: els uns que provenen de l'escalafó de l'Estat i els altres de la Generalitat. L'aprovació d'aquest Estatut és una notable limitació a l'actuació de la Generalitat.

Pel que fa al marc legal del govern català, hem de recordar també el que diu l'Estatut interior de Catalunya, aprovat el 25 de maig de 1933. Al títol II, dedicat als Principis socials, es manifesta:

«L'ensenyament primari serà obligatori, gratuït i català per la llengua i pel seu esperit. S'inspirarà en els ideals de treball, llibertat, justícia social i solidaritat humana, i es desenrotllarà mitjançant institucions educatives relacionades entre elles pel sistema de l'escola unificada. En tots els graus serà laic».

La democràcia, la catalanitat i el laïcisme són els tres eixos bàsics en què es fonamenta l'ensenyament a la Catalunya republicana. No oblidem, però, que des de la proclamació de la II República fins a l'entrada de l'exèrcit del general Franco, la nostra història és discontinua. Hi ha canvis polítics que incideixen directament en el camp educatiu. Al bienni reformador (1931-33), succeeix el bienni negre (34-febrer 36), el Front Popular i la guerra civil.

L'obra de la Generalitat de Catalunya

El 3 de juliol del 1931 es crea el *Consell de Cultura*, a proposta del conseller d'Instrucció, Ventura Gassol. La Generalitat comença a actuar de seguida en el camp de la cultura, sense esperar l'aprovació definitiva de l'Estatut:

«És veritat que Catalunya viu un moment d'interinitat en espera de la resolució definitiva que es doni al seu plet nacional, però també és veritat que fóra llàstima que desaprofités aquest temps que manca per a arribar a les Corts Constituents per a satisfer fins on pugui la més urgent de les seves necessitats espirituals com és la seva cultura.»

La Generalitat crea el Consell de Cultura amb esperit obert. Hi figuren representants de totes les branques culturals de Catalunya, des de l'Institut d'Estudis Catalans fins a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, passant per la Universitat de Barcelona, el Seminari de Pedagogia, el Patronat Escolar, els Mestres, els Professors Normals... i el crea per tal que proposi i informi sobre la creació d'Institucions d'Ensenyament, a més d'actuar de guiatge en tota mena de reformes, establir plans d'ensenyament i de coor-

dinació. En formen part 20 consellers, distribuïts en 5 ponències: ensenyament superior; ensenyament secundari; ensenyament tècnic; ensenyament primari i Arxius, Biblioteques i Belles Arts. Presidits per Jaume Serra i Hunter comencen a treballar tenint present les paraules de Ventura Gassol en l'acte de presa de possessió

«Jo he cregut que no havíem de deixar perdre aquesta interinitat, per aquesta superioritat i aquesta urgència que tenen els problemes de cultura sobre tots els altres problemes que se'ns puguin plantejar ací, per tal de dirigir les organitzacions que ja tenim, per crear-ne de oves, per proposar els nous projectes que es puguin acudir a cadascun de vosaltres i, d'una manera encara més especial, per treure'n tot el profit que nosaltres volem que donin».

És en aquest marc polític que es fa possible la renovació pedagògica, que cal contemplar la creació de l'*Escola Normal de la Generalitat*. Es tracta de formar nous mestres per a atendre les noves escoles.

El 22 d'agost, el ministre d'Instrucció Pública del govern central faculta la Generalitat perquè, amb caràcter d'assaig pedagògic, organitzi, a Barcelona, una Escola Normal de Mestres. Aquesta Escola Normal s'encarregarà de la preparació del personal del Magisteri que hagi d'exercir a l'escola pública i privada; organitzarà els serveis de perfeccionament per a mestres que estiguin en actiu; organitzarà seccions especials per a pàrvuls, anormals i nens difícils i, finalment, de manera provisional, atendrà la formació dels mestres que han sortit de les Normals de l'Estat.

L'Escola Normal funcionarà en règim coeducatiu i es regeix pels principis de l'Escola Nova. És influïda per les teories pedagògiques més importants del moment: Decroly, Piaget, Cousinet, Dewey, Spranger... i pel pensament de la Institución Libre de Enseñanza, ja que bona part del seu professorat ha rebut formació a la Escuela Superior del Magisterio, de Madrid.

No em sé estar de transcriure l'opinió d'un alumne, perquè crec que recull amb justesa el clima de l'Escola

«Jo diria que es diferenciava la Normal de l'Estat de la de la Generalitat, simplement, amb aquell axioma pedagògic que diu: que a l'Escola de la Generalitat l'alumne era l'actiu i el professor més aviat el passiu; en canvi a la de l'Estat, qui era actiu era el professor, i l'alumne era un pobret que estava darrera un pupitre escoltant llargues estones, fent reverències, contestant a penes quan li preguntaven. És a dir, a l'Escola Normal de la Generalitat el sol entrava per tot arreu i l'aire també. A l'Escola de l'Estat tot estava tancat i fins l'edifici responia als mètodes».

No és ara el moment de fer una valoració exhaustiva del que va ser i del que va representar l'Escola Normal. Permeteu-me destacar-ne els trets més significatius: el pla de formació dura quatre anys (tres de formació bàsica i un de pràctiques remunerades). Els alumnes que no són batxillers poden ingressar-hi als 14 anys i tots han de superar unes proves de suficiència i una prova vocacional que es fa en col·laboració amb l'Institut d'Orientació Professional. Desapareixen els exàmens formals i és el claustre que determi-

na el sistema de control. No hi ha llibre de text, cada alumne es fa el seu amb els apunts de classe i les consultes bibliogràfiques pertinents; les matèries científiques s'aprenen mitjançant l'experimentació i l'observació. És una escola arrelada al medi. Les sortides a la ciutat i al camp són freqüents. Hi ha un estret lligam entre l'escola i la societat. Per tal d'unificar i de coordinar el treball docent, el claustre està connectat amb el Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona. Els professors són ben pagats i se'ls demana dedicació exclusiva.

Jaume Carbonell, que ha estudiat a fons aquesta institució pedagògica, en parla com d'una obra modelica, una escola que –tal com diu el reglament de règim intern– vol dotar «Catalunya de mestres ben capacitats, de visió àmplia i humana i que responguin a les exigències dels temps moderns».

Carbonell considera que molts dels plantejaments que es fan a l'Escola Normal són vigents encara avui dia, només cal pensar en l'articulació entre l'escola i la universitat; entre la pràctica escolar i la investigació; en la continuïtat i la consolidació de les Escoles d'Estiu, depenents de la Normal...

Al cap de dos mesos, el 26 d'octubre de 1931, el president de la República, a proposta del ministre d'Instrucció Pública, accedeix a la petició de la Generalitat per a crear un *Institut-Escola de Segon Ensenyament* «de acuerdo con las especiales necesidades y características de la región catalana, con el carácter de ensayo pedagógico».

Pel que fa als programes, metodologia, organització, esperit del professorat... aquest Institut-Escola de Barcelona segueix el mateix model que el de Madrid, creat anys abans. El diferencien només «las especiales necesidades y características de la región catalana».

L'Institut-Escola es proposa tres grans objectius, totalment renovadors en el món educatiu de casa nostra: establir una continuïtat entre l'escola primària i la segona ensenyança, coordinant-ne els programes i la metodologia; també pretén ser un centre on assajar, contrastar i criticar diversos mètodes d'ensenyament; finalment, l'Institut-Escola vol ser un centre de formació del professorat de segon ensenyament. Per tot això té annexa una escola primària i es treballa coordinadament amb els seus professors. Igual que en l'Escola Normal, el règim educatiu és de coeducació, i es dona èmfasi al caràcter formatiu de l'ensenyament. Es busca la formació íntegra de la personalitat i aquesta va unida amb les idees de naturalitat, llibertat, responsabilitat i veritat.

«Donar naturalitat, veritat, a l'escola és el més gran, urgent i difícil de tots els problemes pedagògics (...) el principal problema de la nostra pedagogia pot ésser condensat en aquesta breu expressió: vitalitzar la classe», són paraules del seu primer director el Dr. Estalella.

L'any 1933 s'obren dos nous Institut-Escola a Barcelona, el Pi i Margall, a l'eixample barceloní i l'Ausiàs March, a Sarrià.

La formació permanent dels mestres es potencia mitjançant les *Escoles*

d'Estiu. Creades l'any 1914 per Eladi Homs, després de la seva experiència pedagògica als Estats Units, pretén ser «un centre de relació d'homes i dones que viuen i treballen guiats per uns mateixos ideals». En la primera Escola d'Estiu ja es marquen les pautes generals de treball que se seguiran posteriorment. Les Escoles d'Estiu funcionaran a base de curssets, conferències, visites culturals i artístiques...

L'any 1932, per un acord del Consell de Cultura, l'Escola d'Estiu passa a dependre de la Normal de la Generalitat. S'hi produeixen alguns canvis que la milloren qualitativament. La darrera setmana es dedica a un tema monogràfic que prepara una comissió plural. Durant tota la setmana es discuteix en profunditat el tema i, finalment, s'elaboren unes conclusions. Aquesta documentació serveix de pauta i d'orientació als mestres. Tant durant els curssets com en la discussió del tema monogràfic, hi participen les primeres figures de l'educació catalana i, sovint, de l'estranger.

Els temes monogràfics són un bon indicador per a saber quines són les preocupacions del magisteri català. L'any 1932 es treballa sobre «Els problemes que planteja l'ensenyament del llenguatge a Catalunya»; el 1933 el tema central és «L'educació moral i cívica a les escoles de la República». Emili Mira, Rosa Sensat, Anna Rubiés, Alexandre Galí, Celestí Freinet, Pompeu Fabra, Salvador Maluquer, Aureli Capmany, Ferran Soldevila... són alguns dels professors d'aquesta Escola d'Estiu. L'any 1934 es treballa sobre «L'Escola Unificada; mitjans per a establir-la». El tema central de l'any 1935 és més tècnic. Es tracta d'estudiar una metodologia concreta de l'Escola Activa, «L'Escola Activa segons el mètode Decroly». A punt de començar l'Escola d'Estiu de l'any 1936 esclata la revolta del general Franco. El tema proposat era «L'escola rural».

Per tal que puguin beneficiar-se de l'Escola d'Estiu els mestres i mestresses que no viuen a Barcelona ciutat, i per tal que la despesa que han de fer els mestres de fora no sigui gaire elevada, la Generalitat estableix beques i subvencions. Aquesta política de beques i de subvencions, també la practiquen alguns Ajuntaments i l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Aquest fet és indicatiu de la voluntat existent, en determinats organismes públics, d'afavorir la formació permanent del professorat.

Aquestes són les creacions més rellevants de la Generalitat quant a educació i ensenyament. Però no són les úniques. Juntament amb el que acabo d'esmentar, cal tenir present que es potencia la política d'ajuts i de beques perquè els mestres puguin sortir a l'estranger; es fomenta la tasca de catalanització; es millora l'ensenyament tècnic i professional així com les biblioteques i els arxius; el Comitè de la llengua té cura de l'ensenyament del català per correspondència; es pretén la publicació de revistes pedagògiques... entre les quals cal destacar –per la seva alta qualitat pedagògica– el Butlletí dels Mestres, de la qual fou secretari eficient el vostre conciutadà Eladi Homs.

Aquesta descripció lineal i positiva que acabo de fer, cal emmarcar-la, però, dintre el marc socio-polític de casa nostra, on els canvis polítics sovintegen i incideixen directament –i personalment crec que negativament– en

el món de l'ensenyament i de la cultura.

La Universitat Autònoma de Barcelona

La transformació de la Universitat de Barcelona en Universitat Autònoma de Barcelona és fruit d'un llarg procés, amb tensions i enfrontaments tant en el món universitari català com en el món polític.

Proclamada la II República, la Generalitat nomena un Comissariat per tal que governi la Universitat. Aquest comissariat està format pels degans de les diferents facultats que es comprometen a reorganitzar-la, d'acord amb els criteris assenyalats al II Congrés Universitari Català de l'any 1918. Es proposa una universitat amb autonomia científica i docent, que acorda els seus plans d'ensenyament i elegeix els seus mètodes de treball. Es pensa en una universitat que promogui la cultura catalana, amb el català com a llengua pròpia. Universitat oberta a tothom, no classista i que facilita l'accés a les carreres universitàries a tots els que tinguin aptituds i vocació. Hi ha 5 facultats: Filosofia (Filosofia, Lletres i Història), Ciències (Físicomatemàtiques, Químiques i Naturals), Dret i Ciències econòmiques i socials, Farmàcia i Medicina. Les facultats són autònomes pel que fa a l'ensenyament i al mateix govern.

La discussió de l'autonomia universitària a les Corts espanyoles és dura i agra. Ortega, Unamuno –per citar noms coneguts– s'hi oposen, ja que consideren el projecte excessivament autòmic. Finalment, l'1 de juny de l'any 1933 es promulga el decret d'Autonomia de la Universitat de Barcelona i es crea el Patronat que l'ha de governar. Està format per 5 vocals en representació del govern de la República i altres 5 en nom de la Generalitat; n'és el president Pompeu Fabra.

La primera feina del Patronat és la redacció de l'estatut universitari que s'aprova el mes de setembre. Aquest estatut és substancialment diferent del projecte de l'any 1931. Ha desaparegut tot el títol II, dedicat a la catalanitat de la universitat, i el títol III, que tracta de la missió social de la universitat. El mateix concepte d'autonomia universitària ha canviat; als estatuts aprovats, l'autonomia passa pel Patronat mentre que al projecte de l'any 1931 no es contemplava aquesta figura jurídica.

Al projecte d'estatuts s'especifica clarament la catalanitat de la universitat amb aquestes paraules.

«La Universitat ha d'ésser abans que tot un òrgan propulsor de la cultura catalana. Aquesta catalanitat, més que en singularitzar-se, ha de consistir en aportar l'esforç i l'esperit del poble català al patrimoni espiritual de la Humanitat» (art. 6). «La llengua pròpia de la Universitat de Barcelona és la catalana, però la castellana, per ser així mateix llengua de l'Estat espanyol, serà també considerada llengua de la Universitat» (art. 7). «Podran, malgrat el disposat en l'article anterior, donar-se ensenyaments en altres llengües, sempre que la Junta Universitària ho consideri convenient».

A l'hora de la veritat l'Estatut aprovat deixa molt clar que

«La Universitat Autònoma de Barcelona, atenent-se al que preceptuen els articles 4rt. de la Constitució de la República, 7è. de l'Estatut de Catalunya i 5è. del Decret de 1er. de juny de 1933, acollirà en recíproca convivència les llengües i cultures castellana i catalana en igualtat de drets per a professors i alumnes, sobre la base del respecte a la llibertat dels uns i dels altres per a expressar-se en cada cas en la llengua que prefereixin» (art. 3).

El Patronat ha de vetllar del compliment de l'Estatut; la gestió i l'administració econòmica; el nomenament del personal, de tot el personal; l'aprovació dels plans d'estudis, dels reglaments i dels horaris de les diverses facultats i, també, resoldre les propostes de la Junta Universitària i de les facultats.

El Patronat comença a actuar i pren diverses mesures per a millorar la qualitat de l'ensenyament superior. Es modifica el tipus d'exàmens d'ingrés; se suspèn l'ensenyament lliure; s'amplia la política de beques i d'ajuts; se suspenen els exàmens per assignatures, que són substituïts per proves de conjunt; es creen noves seccions p.e. la de Pedagogia a la facultat de Filosofia; s'augmenta el nombre de professors i de cursos monogràfics i d'especialització. Algunes d'aquestes mesures, p.e. la suspensió de l'ensenyament lliure, és impopular i provoca tensions, i obliga a buscar solucions alternatives. El Patronat vol revitalitzar la universitat i acostar-la a la societat, que perdi el seu caràcter classista. De tota manera, la migradesa dels recursos econòmics i els alts i baixos de la vida político-social de casa nostra (pensem que, arran dels fets d'octubre, el Patronat és substituït per un comissariat i per un rector accidental) fan que l'experiència d'una universitat catalana autònoma sigui molt breu, circumstància que no priva de valorar positivament l'experiència.

L'obra cultural de l'Ajuntament de Barcelona.

La política educativa de la República pretén —a més d'una millora en la qualitat de l'ensenyament en tots els seus graus—, aconseguir la total escolarització per tal que sigui realitat el dret de tot infant a l'escola. Pel que fa a Catalunya, amb una taxa notable de desescolarització, coneixem quina és la política escolar de l'Ajuntament de Barcelona, però ens manquen estudis locals i comarcals que ens permetin una visió global per saber quina va ser l'actuació dels diferents ajuntaments catalans. Sovint, els historiadors hem confós la història de Catalunya amb la història de Barcelona. Certament que la història educativa de Barcelona està ben estudiada i, en canvi, encara avui, hi ha notables llacunes pel que fa a la història de la resta de Catalunya. Està per fer la història global de l'ensenyament i l'educació a Catalunya. I aquesta no serà possible fins que, des de tots els centres culturals no barcelonins, s'hagi fet un treball seriós i crític de les històries locals. Només així serà possible tenir una panoràmica general que ens permetrà definir el marc general educatiu.

Aquesta voluntat política de la Generalitat republicana pel que respecta

a la cultura va arribar a altres ciutats i comarques fora de Barcelona ?; quina va ser la política escolar municipal dels ajuntaments catalans?; què va passar a Valls, a Girona, a Lleida, a Vic...?. En sabem ben poca cosa. Ara per ara, podem afirmar que l'ajuntament barceloní és capdavanter i model en la política de renovació escolar. La seva preocupació i el seu treball per a millorar l'ensenyament és anterior a la II República.

L'any 1922 s'inicia un conveni amb l'Estat que cristal·litza en la creació d'un Patronat mixt, el *Patronat Escolar*. Aquest facultat que, des de l'Ajuntament, es puguin nomenar directament els mestres de les escoles públiques. Mestres que tenen l'incentiu d'un sobresou i als quals es demana una dedicació total a l'escola. El Patronat també dedica atenció preferent a la creació de nous centres escolars. L'any 1937, en plena guerra civil, funcionen 34 Grups Escolars amb un total de 26.164 alumnes.

En aquests Grups Escolars, s'hi experimenten nous mètodes pedagògics: Freinet, Pla Dalton, Decroly... Tots els Grups treballen a partir del respecte a les característiques peculiars de cada centre i tenint present els principis generals de l'Escola Nova, de l'ensenyament actiu, partint dels interessos de l'infant i amb activitats relacionades amb la realitat que els envolta.

Aquests Grups Escolars són capdavanters en la renovació pedagògica a Catalunya. A. Galí en la seva *Història de les Institucions i del moviment cultural a Catalunya* afirma

«Cal reconèixer que si els Grups escolars de Barcelona no es varen reduir a l'espectacle d'uns grans edificis i aquests edificis van ser grans escoles, que si el Patronat Escolar va poder ostentar una organització plena de contingut, i en conjunt un sistema d'escoles com no s'havia vist mai a Catalunya ni a Espanya, i al nostre judici poques vegades arreu del món, es va deure a la possibilitat, nosaltres diríem excepcional, de comptar amb un equip magnífic i nombrós de directors i de mestres».

De fet, bona part dels mestres públics catalans, els més entusiastes, més ben preparats, més interessats per un canvi qualitatiu en l'ensenyament acabem per anar a Barcelona, formant part dels equips de mestres dels Grups Escolars de l'Ajuntament de Barcelona. Molts deixen la seva feina en viles i pobles de les comarques de Catalunya per anar a raure a Barcelona (aquí es planteja una qüestió seriosa que deixo sobre la taula: la millora qualitativa de les escoles de la ciutat de Barcelona comporta l'empobriment de les escoles de la resta de Catalunya?).

A més de l'obra estrictament escolar, l'Ajuntament de Barcelona posa en marxa tot un seguit d'institucions i d'activitats para-escolars. Per la seva organització i estil pedagògic destaquen les *Colònies escolars* que es fan tant a mar com a muntanya. Durant les vacances d'estiu, s'organitzen semi-colònies per als nois que romanen a la ciutat; també es creen cantines escolars, els banys de mar... Des del consistori, es porta a terme una política cultural orientada a atendre tota la vida de l'infant a partir dels criteris més innovadors, tant en el camp pedagògic com en l'higiènic i sanitari.

Altres entitats i iniciatives

En aquesta visió panoràmica no puc deixar d'esmentar, per la seva voluntat renovadora i afany catalanitzador, el treball de la *Federació de Mestres Nacionals de Catalunya*. Josep Pallach en la seva tesi doctoral publicada amb el títol *Els mestres públics i la reforma de l'ensenyament a Catalunya* explica com, a començament de segle, els mestres públics s'organitzen per a millorar qualitativament l'ensenyament i, també, per a millorar la seva situació professional. Es tracta d'un moviment que neix a les comarques gironines i ben aviat s'escampa a la resta de Catalunya, arribant finalment, després de superar recels i tensions, a Barcelona.

Per conèixer l'esperit de la Federació, cal recórrer a les actes de les Assemblees. Des de la seva fundació, l'any 1908, fins el juliol del 1936 se'n celebren nou. Per la seva importància faig esment de la celebrada a Olot, l'any 1932, en vigílies de l'aprovació de l'Estatut de Catalunya. Encara no se sabia com quedaria definitivament redactat el tema escolar, per això prenen el següent acord:

«L'Assemblea de la Federació de Mestres Nacionals de Catalunya, reunida a Olot, confirma l'acord de l'Assemblea de Reus en el sentit de respectar, pel que fa referència a l'organització escolar, la decisió de la sobirania popular vinculada en les Corts Constituents. Però es veu obligada a manifestar que tota dualitat d'escoles és altament perjudicial als interessos de l'ensenyament. Per tant, el Magisteri de Catalunya, sigui la que sigui l'organització emprada, aspira amb la seva capacitat merèixer la confiança tant de l'Estat com de la Generalitat de Catalunya. I aspira també que l'ensenyament sigui regit per les altes institucions estatals o autonòmiques que són la garantia dels valors permanents de cultura».

Una altra entitat que incideix positivament en el món educatiu republicà, sobretot pel que fa a la catalanització, és l'*Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, la «Protectora». Nascuda l'any 1899 amb la finalitat de crear un ambient propici al Col·legi Sant Jordi —el primer col·legi català d'aquest segle—, l'actuació de la Protectora s'amplia per a fomentar la creació d'escoles en llengua catalana, en què s'ensenyi a conèixer i a estimar la nostra terra i la nostra història i, també, per a formar un material pedagògic apte a la referida finalitat. A més, la Protectora es preocupa alhora de tot allò que significa avenç i modernitat sobre tot, els problemes relacionats amb l'eficàcia de l'ensenyament.

Amb aquest esperit actua i així publica llibres docents, organitza cursos per a la formació dels mestres, crea biblioteques, organitza cursos de cultura catalana, colònies escolars, publica el Butlletí... A. Galí afirma que la Protectora «esdevingué la consciència explícita de Catalunya reivindicant el dret a l'ensenyament en la pròpia llengua i el dret a regir la pròpia organització docent».

Durant el primer Congrés Nacional que celebra (abril 1936), a la ponència que tracta sobre *L'educació del caràcter a les escoles catalanes* s'afir-

ma que el moviment escolta –la Germanor de Minyons de Muntanya– és una de les organitzacions més adients per a la formació del caràcter i la personalitat dels infants catalans. Dic això perquè l'escoltisme, que va penetrant intensament a Catalunya durant aquesta època, troba un terreny assaonat entre els mestres renovadors. Permeteu-me una referència concreta: Narcís Masó, secretari general de dues escoles d'estiu, col·laborador d'A. Galí en les experiències pedagògiques de Terrassa i de Barcelona –en la Mutua Escolar Blanquerna– és qui succeeix Batista i Roca en la direcció dels Minyons de Muntanya quan aquest ha de deixar-ne la direcció, després dels fets d'octubre del 34. Masó, l'any 1935, crea a S'Agaró, Baix Empordà, una escola activa elitista, catalana i amb voluntat de preparar els futurs dirigents del país, segons els models més fidels al programa de l'Escola Activa.

Tots aquests esforços i afanys són tràgicament convulsionats per l'aixecament del general Franco. S'inicia, doncs, a partir del mes de juliol del 36, una situació d'anormalitat que repercutirà directament en l'ensenyament (mestres que han de marxar al front, famílies desplaçades, bombardejaments de ciutats, mestres empresonats...)

El C.E.N.U.

És en aquest context revolucionari que el 27 de juliol de 1936, el president Companys, a proposta del Conseller de Cultura, Ventura Gassol, crea el comitè de l'Escola Nova Unificada –el CENU– amb una triple finalitat: 1. Organitzar, en els edificis apropiats per la Generalitat, el nou règim docent d'escola unificada que substituirà l'escola de tendència confessional; 2. Intervenir i regir aquest nou règim docent, assegurant que respongui, en tots els aspectes, al nou ordre imposat per la voluntat del poble, és a dir, que estigui inspirat en els principis racionalistes del treball, que tot obrer amb aptituds pugui arribar, sense obstacles i prescindint de tot privilegi, des de l'escola més primària als estudis més superiors; 3. Intervenir en la coordinació dels serveis d'ensenyament de l'Estat, de l'Ajuntament de Barcelona i de la Generalitat de Catalunya.

El Comitè es divideix en diverses ponències: Ensenyament primari; Ensenyament secundari; Ensenyament professional; Ensenyament superior; Ensenyament Tècnic i Ensenyament Artístic.

El setembre d'aquest mateix any 1936, el Comitè es transforma en Consell de l'Escola Nova Unificada. La composició d'aquest òrgan de govern es ressent de les diverses vicissituds de la política general del país i així, a partir dels fets de maig del 37, la CNT perd el monopoli i bona part del protagonisme que hi tenia fins aquell moment.

Des del punt de vista educatiu, la tasca més rellevant que fa el CENU és l'elaboració del Pla General d'Ensenyament (setembre 36). Fonamentat en els ideals de treball, justícia social, llibertat i solidaritat humana, aquest pla, unificat i cíclic, permet que tothom pugui incorporar-se en el moment que vulgui a una de les diverses branques escolars i pugui continuar els estudis amb l'única limitació de la seva voluntat i intel·ligència. Parteix de la

ferma convicció que l'ensenyament comença bell punt neix l'infant i, sense solució de continuïtat, segueix fins a la total formació de l'home des del punt de vista tècnic i espiritual; també es recolza en el convenciment que és obligatòria la convivència d'uns i altres sense cap mena de distinció de procedència i finalitats.

El Pla insisteix que l'escola rural mereix una atenció preferent, ja que, per les seves circumstàncies i condicions, ofereix el mitjà òptim per a l'educació del poble. Una escola que ha de cercar el seu caràcter recolzant-se en la naturalesa i en la senzilla trama de la vida camperola.

És un Pla revolucionari que recull les idees dels corrents pedagògics de renovació de casa nostra i dels corrents internacionals més avançats. En un clima de revolució i guerra civil, el Pla General d'Ensenyament pretén l'acostament de totes les persones mitjançant la cultura.

«Per tal de realitzar aquesta obra ens hem ajuntat homes de les més variades orientacions filosòfiques i socials. Tenim la pretensió de veure si la cultura ens acosta a tots. Dels nostres programes hem suprimit tot allò que representa oportunitat o té un regust materialista i no volem conservar més que la idealitat i el sentit espiritual de la vida. Perquè posem per damunt de tot la dignitat moral i la puresa de l'acció, pensem en un demà més just i més humà, i per això aspirem a crear una Escola Nova en la qual el foc de la llibertat i el progrés no s'apagui mai; un ensenyament que sàpiga ofegar en l'ànima de l'infant els instints atàvics d'odi i de lluita i que encerti a despertar aquelles inclinacions que predisposen a la fraternitat i a l'amor entre els homes. Aquesta aspiració no és un somni, sinó una realitat, i sobretot un deure, que vol dir tant com solidaritat entre tots i per a tots».

Què hauria passat si aquest Pla s'hagués dut totalment a la pràctica?; de quina manera hauria incidit en el nostre poble un projecte educatiu d'aquest abast?. No ho sabem. La realitat de la guerra civil amb la victòria final de les tropes del general Franco fan que només en puguem parlar com d'un ideal, com d'un projecte truncat. Projecte que en paraules de R. Navarro «supera, en intenció i envergadura, qualsevol dels altres intents que hi hagi hagut en aquest país, si és que n'hi ha hagut, de reformar l'educació».

Durant la república s'innova en el camp educatiu; amb el projecte del CENU es revoluciona. És un canvi radical, fruit de la nova situació política. Ara, esclatada la guerra civil, ja no són l'esperit i les orientacions –sobretot– d'Esquerra Republicana els que tenen el pes específic en la marxa educativa de casa nostra, sinó que són grups més radicals, sobretot la CNT, els que incideixen en els programes i en els projectes educatius.

Al cap de dos anys, quan el Pla General d'Ensenyament –un Pla orientat vers l'any 2.000– només ha pogut ser experimentat parcialment i en una situació anòmala –en una situació de guerra–, la victòria del general franco ens fa recular altra vegada al segle XIX.

No vull acabar aquesta conferència amb un to pessimista. Certament que tots aquests afanys renovadors del temps de la república queden ofegats, però no morts, per la dictadura franquista. Cal fer la història de la repressió en el camp educatiu a casa nostra per comprendre la magnitud del desastre. Però la llavor havia estat ben plantada. I la torxa de la renovació pedagògica no es va apagar mai. D'altres han continuat estimulats per l'exemple i l'obra d'aquells mestres i educadors que treballaren convençuts que es podia transformar la societat a través d'un projecte polític-educatiu. Eladi Homs, fill d'aquesta ciutat, en fou un exemple clar. Moltes gràcies.